

УДК (UDC) 902.2 : 502.8 (477.73) «1945/2010»
DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2025.1\(49\).783](https://doi.org/10.33782/eminak2025.1(49).783)

ENROLLMENT AND SYSTEMATIZATION OF ARCHAEOLOGICAL OBJECTS IN THE TERRITORY OF MYKOLAIV OBLAST IN THE 1970s

Vladyslav Dovbnya¹, Leonid Smyrnov², Oleksandr Smyrnov³

¹ Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Mykolaiv, Ukraine)
e-mail: vladsilav.valerievich@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2515-6549>

^{2,3} Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine)

² e-mail: gnom-8@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1955-9117>

³ e-mail: smyrnovl@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7849-3840>

ABSTRACT

The purpose of the research paper is to publish and consider the results of memorial protection activities in the territory of Mykolaiv oblast in the 1970s and analyze the evolution of Soviet approaches to the regulatory support of cultural heritage protection.

The scientific novelty. Based on the study of the results of archaeological research, which determined the initial list of objects for enrollment, as well as the process of enrollment and systematization of archaeological sites of cultural heritage in the territory of Mykolaiv oblast in the 1970s, statistical data on archaeological sites according to territorial-administrative (raion based) and specific features are obtained. The legal and regulatory framework and administrative documents that regulated relations in the memorial protection sphere and provided legal protection for archaeological sites at the local and republican levels are analyzed.

Conclusions. It can be argued that the innovations that occurred in the Soviet memorial protection legislation in the post-war period led to the legal provision of archaeological sites preservation. In turn, active archaeological activity in the territory of Mykolaiv oblast in the 1960s – 70s, in conjunction with research into the region's historical past, gave impetus to the formation of a basic list of discovered but unexplored cultural heritage objects.

In 1971 and 1978, local authorities initiated the foundation of legal recognition and consolidation of the protective status of archaeological sites. The aforementioned resolutions of Mykolaiv Oblast Council marked the beginning of active work on enrollment and ensuring the preservation of memorials, establishing the fundamental forms and methodologies for that undertaking. Concurrently, there is a degree of legal ambiguity surrounding the legitimacy of the resolution adopted by Mykolaiv Oblast Council of People's Deputies No. 357 of July 2, 1971, which calls into question the status of the objects taken under protection according to that resolution.

The authors uncovered that among the central executive bodies of the Ukrainian SSR, the powers to develop relevant profile legislation, implement a policy on the protection of historical and cultural memorials, and coordinate memorial protection activities were assigned to the Ministry of Culture of the Ukrainian SSR, established in 1953. As part of those structural transformations, the role of academic institutions also changed, and they began to be involved in developing profile drafts of regulatory legal acts on the protection of cultural heritage. The culmination of that evolutionary process was the promulgation of the Law of the Ukrainian SSR of July 13, 1978 'On Protection and Use of History and Culture Memorials', which, although based on the foundations laid by the all-Union normative act, incorporated distinctive republican features, including the delineation of pivotal terms and conceptual frameworks.

Keywords: cultural heritage protection, archaeological heritage, archeology, memorial protection legislation, memorial, archaeological survey

ОБЛІК І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ НА ТЕРИТОРІЇ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1970-Х РОКАХ

Владислав Довбня¹, Леонід Смирнов², Олександр Смирнов³

¹ Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
(Миколаїв, Україна)

e-mail: vladislav.valerievich@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2515-6549>

^{2,3} Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Миколаїв, Україна)

² e-mail: gnom-8@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1955-9117>

³ e-mail: smyrnovl@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7849-3840>

АНОТАЦІЯ

Мета статті полягає у публікації та розгляді результатів пам'яткоохоронної діяльності на території Миколаївської області у період 1970-х рр., аналізі еволюції радянських підходів до нормативного забезпечення сфери охорони культурної спадщини.

Наукова новизна. На основі вивчення результатів археологічних досліджень, які визначили первинний перелік об'єктів для взяття на облік, а також процесу обліку та систематизації археологічних об'єктів культурної спадщини на території Миколаївської області у 1970-х роках, отримано статистичні дані пам'яток археології за територіально-адміністративною (порайонно) та видовою ознаками. Проаналізовано нормативно-правову базу та документи розпорядчого характеру, які регулювали відносини у пам'яткоохоронній сфері та забезпечували правовий захист об'єктам археології на місцевому та республіканському рівні.

Висновки. Можна стверджувати, що новації, які відбувались у радянському пам'яткоохоронному законодавстві у повоєнний період призвели до правового забезпечення збереженості пам'яток археології. У свою чергу, активні археологічні роботи на території Миколаївської області у 1960-70-ті роки разом з дослідженнями історичної минувшини регіону дали поштовх до формування базового переліку виявлених, але недосліджених об'єктів культурної спадщини.

У 1971 та 1978 роках місцевою владою було закладено перші цеглини до фундаменту юридичного визнання та закріплення охоронного статусу за археологічними об'єктами. Вищезазначені рішення Миколаївської обласної ради поклали початок активній роботі за обліку та забезпечення збереження пам'яток, визначивши основні форми та напрями роботи. Разом з тим, існує певна юридична невизначеність стосовно легітимності рішення Миколаївської обласної ради народних депутатів № 357 від 2 липня 1971 р., що ставить під питання статус взятих цим рішенням об'єктів під охорону.

Автори з'ясували, що серед центральних органів виконавчої влади УРСР повноваження з розробки відповідного профільного законодавства, реалізації політики з охорони пам'яток історії та культури та координації пам'яткоохоронної діяльності були покладені на створене у 1953 р. Міністерство культури УРСР. В рамках цих структурних перетворень змінилася також роль наукових установ, які почали залучатися до розробки профільних проєктів нормативно-правових актів з охорони культурної спадщини. Кінцевим результатом такої еволюції стало видання Закону Української РСР від 13 липня 1978 р. «Про охорону і використання пам'яток історії та культури», який, хоч і базувався на фундаменті загальносоюзного нормативного акту, містив республіканські особливості, у тому числі щодо визначення ключових термінів і понять.

Ключові слова: охорона культурної спадщини, археологічна спадщина, археологія, пам'яткоохоронне законодавство, пам'ятка, археологічна розвідка

Вступ

Культурна спадщина є одним із ключових ідентифікаційних елементів кожного народу, що визначає його історичну самобутність, засвідчує культурні досягнення та відображає внесок у розвиток світової цивілізації. Вона слугує важливим джерелом знань про минуле, формує національну свідомість і зміцнює зв'язок між поколіннями. Ознайомлення з культурними цінностями минулих епох дозволяє людині глибше усвідомити значення історичних подій, еволюцію суспільних цінностей і розмаїття культурного середовища. Це сприяє всебічному розвитку особистості, формуванню толерантності, поваги до інших культур і розумінню необхідності мирного співіснування у глобальному світі.

Миколаївська область займає особливе місце у збереженні культурної спадщини України, маючи значний пласт історичних пам'яток та археологічних об'єктів, що охоплюють різні періоди – від найдавніших поселень до нового часу. Протягом століть територія Миколаївщини була місцем взаємодії різних етносів і культур, кожна з яких залишила свій слід у вигляді архітектурних пам'яток, археологічних пам'ятників та усних традицій.

Свідченням цієї багатой історичної спадщини є численні кургани, поселення, стоянки, що репрезентують матеріально-культурні досягнення народів, які проживали у цьому регіоні. Збереження культурної спадщини є надзвичайно важливим для забезпечення історичної тяглості та культурного розмаїття. Формування ефективної системи охорони культурної спадщини дозволяє не лише захистити ці об'єкти від руйнування, але й передати їх майбутнім поколінням як цінний ресурс для наукових досліджень, освітніх ініціатив і культурного розвитку суспільства в цілому.

Мета статті полягає у публікації та розгляді результатів пам'яткоохоронної діяльності на території Миколаївської області у період 1970-х років, аналізі еволюції радянських підходів до нормативного забезпечення сфери охорони культурної спадщини.

Огляд ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

Загалом процес становлення та розвитку пам'яткоохоронної справи в Україні, обліку об'єктів культурної спадщини загалом і пам'яток археології зокрема, достатньо представлені у науковому полі. В якості однієї з фундаментальних робіт, у рамках якої досліджувалося історико-правове формування пам'яткоохоронної галузі на українських теренах, необхідно згадати монографію правознавця В.І.Акуленка¹. Становлення та еволюцію пам'яткоохоронного законодавства також досліджували Т.В. Мазур², Т.В. Курило³ й О.І. Мельничук⁴.

У контексті дослідження варто відзначити науковий доробок дослідників Миколаївщини – В.І. Нікітіна⁵, Ю.С. Гребенникова та Д.В. Філатова⁶, І.О. Смирнова⁷,

¹ Акуленко В.І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917-1990). Київ: Вища школа, 1991. 274 с.

² Мазур Т.В. Охорона культурної спадщини в Україні: історико- й теоретико-правове дослідження: дис.... д. ю. н. Київ, 2021. 423 с.

³ Курило Т.В. Становлення і розвиток законодавства про охорону культурної спадщини в Україні: історико-правове дослідження: автореф. дис.... к. ю. н. Київ, 2003. 18 с.

⁴ Мельничук О.І. Статус всесвітньої культурної та природної спадщини людства в міжнародному праві: автореф. дис... к. ю. н. Київ, 2006. 19 с.

⁵ Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф.Р-5915 «Нікітін Василь Іванович». Оп. 3. Спр. 1, 5, 8, 9.

В.М. Фоменка, М.Т. Товкайла, О.О. Требуха та М.А. Дяченка⁸, В.Б. Гребенникова⁹. Їхні праці представляють не лише звітні публікації за результатами археологічних розвідок і розкопок (В. Нікітін, Ю. Гребенников, В. Фоменко й ін.), а й мають узагальнюючий характер (І. Смирнов, В. Гребенников).

Аналіз літератури свідчить, що на сьогоднішній день відсутнє узагальнююче дослідження у контексті історико-правового аспекту питання обліку археологічних об'єктів в означений період Обраний дослідницький напрям в історіографії відображений фрагментарно, юридична сторона проблеми – переважно у загальноукраїнському контексті. Однак, спираючись на досвід науковців, це дає змогу охарактеризувати пам'яткоохоронну справу на території Миколаївщини у 1970-х роках як в теоретико-юридичній, так і практичній площинах.

У контексті обліку об'єктів культурної спадщини Миколаївщини основними джерелами дослідження є архівні фонди Державного архіву Миколаївської області, зокрема фонд Р-992¹⁰, який містить низку важливих документів пов'язаних зі взяттям на державний облік пам'яток історії та культури в області у період з 1971 по 2000 рр., у тому числі – листування та протоколи щодо діяльності органів виконавчої влади.

Значна частина матеріалів у розрізі питання дослідження археологічних об'єктів Миколаївщини зберігається у т.зв. Фонді експедицій (№ 64) Наукового архіву Інституту археології Національної академії наук України, де наявні звіти археологічних експедицій, що працювали на території області¹¹.

ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

У післявоєнний період нормативно-правове регулювання охорони культурної спадщини в Українській РСР набуло комплексного характеру, що дало можливість закласти основи сучасної системи збереження пам'яток історії та культури. Умовно цей процес можна поділити на три основні напрями. По-перше, відновлення роботи історико-архітектурних заповідників і створення нових музеїв і заповідних територій. Це мало на меті збереження цінних архітектурних ансамблів і популяризацію історичної спадщини серед населення. По-друге, було зосереджено значні зусилля на правовому забезпеченні увіковічення пам'яті загиблих у роки Другої світової війни та попередніх військових конфліктів. Такі заходи сприяли формуванню національної свідомості та патріотичного

⁶ Гребенников Ю.С., Філатов Д.В. Розвідки на території Новобузького р-ну Миколаївської обл. у 2008 р. *Археологічні дослідження в Україні 2009*. Київ-Луцьк, 2010. С. 98-100.

⁷ Смирнов І.О. Кочове населення на південному заході України (кінець IX – перша половина XVII ст.): дис... к. іст. н.: Одеса, 1999. 242 с.

⁸ Фоменко В.М., Товкайло М.Т., Требух О.О., Дяченко М.А. Дослідження Миколаївської експедиції у зоні водосховищ Южно-Українського енергокомплексу. *Археологічні дослідження в Україні 2013*. Київ, 2014. С. 200-201.

⁹ Гребенников В.Б., Яценко С.М. Пам'ятки археології Березнегуватського району: (каталог-довідник). Миколаїв: Іліон, 2017. 85 с.; Гребенников В.Б. 50 років Миколаївській експедиції. *Емінак*. 2016. № 3 (15), Т. 4. С. 5-14; Гребенников В.Б. Кургани Миколаївщини. Миколаїв: Іліон, 2014. 84 с.; Гребенников В.Б. Исследования памятников археологии Николаевщины. Николаев: Илион, 2011. 179 с. та інші.

¹⁰ ДАМО. Ф. Р-992. Оп. 12. Спр. 881, 2381, 4552, 4043.

¹¹ Див., наприклад: Шапошникова О.Г. и др. Отчет о работе Ингульской экспедиции за 1977 г. *Науковий архів Інституту археології НАН України*. Ф. 64 «Ф.е.». Спр. 1977/15 (№ 8624-8625).

виховання. Нарешті, третім, і не менш важливим, напрямом стало вдосконалення системи обліку та реєстрації об'єктів культурної спадщини, що забезпечувало контроль за їх збереженням і належний правовий статус.

В.І. Акуленко зазначає, що в контексті змін у зазначеній вище системі обліку проблемою перших повоєнних років було розмежування повноважень щодо охорони культурної спадщини між кількома відомствами¹². Згідно з постановою Ради народних комісарів УРСР (РНК УРСР) і Центрального комітету КП(б)У від 6 грудня 1945 р. «Про заходи до впорядкування стану пам'ятників культури, старовини і природи на території Української РСР» охороною історичних пам'яток, заповідників, монументів тощо мав займатися Комітет у справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР, а пам'яток архітектури, монументального живопису, скульптури, а також садово-паркової архітектури – Управління у справах архітектури при РНК УРСР. Як наслідок, належної координації між цими відомствами не було¹³.

Постановою Ради Міністрів УРСР від 30 грудня 1948 р. було затверджено Положення про охорону пам'ятників культури на території Української РСР, яке детально було проаналізовано знаною українською дослідницею досліджуваної проблеми Тамарою Мазур¹⁴. Зокрема правниця зазначає, що відповідно до Положення пам'ятки (за тодішнім визначенням пам'ятники) поділялися на категорії загальносоюзного та республіканського значення. Так, згідно з п. 4 Положення «пам'ятники культури, що мають видатне наукове, історичне або художнє значення, виділяються в особливу групу і заносяться до державних списків пам'ятників загальносоюзного значення».

У відповідності з Положенням, всі пам'ятки класифікувалися на чотири групи: архітектури, мистецтва, археології та історії. Хоча конкретних визначень для кожної категорії в Положенні не було надано, у пункті 2 містився перелік складових, що значно спрощував процес віднесення об'єктів до певної групи.

Положення про охорону культурних пам'яток на території Української РСР чітко розподіляло обов'язки між державними органами щодо обліку та захисту пам'яток. Зокрема, згідно з пунктом 7, керівництво та контроль за веденням обліку, охороною, реставрацією та використанням археологічних пам'яток доручали Комітету у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР¹⁵.

Відповідно до загальносоюзних директив і інструкцій були розроблені республіканські документи з охорони пам'яток. Так, 17 квітня 1950 р. Постановою Ради Міністрів УРСР була затверджена Інструкція про порядок обліку, реєстрації та зберігання археологічних і історичних пам'яток на території Української РСР. Згідно з цією Інструкцією, ведення списків археологічних та історичних пам'яток, що підлягають державному обліку й охороні, доручалося Комітету у справах культурно-освітніх закладів при Раді Міністрів УРСР і його регіональним підрозділам.

¹² Акуленко В.І. Охорона пам'яток культури в Україні... С. 174-175.

¹³ Мазур Т.В. Удосконалення правової охорони культурної спадщини в Українській РСР (середина 1940-х – початок 1950-х років). *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 6. С. 24.

¹⁴ Ibid. С. 24-25.

¹⁵ Ibid. С. 25.

Цей документ також детально регламентував порядок проведення археологічних розкопок, які могли здійснюватися лише кваліфікованими археологами за наявності відповідних дозволів («Відкритих листів»), що видавалися Академією наук СРСР для пам'яток загальносоюзного значення та Академією наук УРСР для пам'яток республіканського значення. Дозволи обов'язково реєструвалися в Комітеті у справах культурно-освітніх закладів при Раді Міністрів УРСР, а контроль за проведенням розкопок здійснювали його місцеві органи¹⁶.

Практично одночасно, 10 жовтня 1963 р., наказом міністра культури УРСР було затверджено «Інструкцію про порядок реєстрації та паспортизації пам'яток історії, археології та мистецтва на території Української РСР». Цей документ був спрямований на надання практичної допомоги фахівцям-пам'яткоохоронцям і містив докладний перелік об'єктів, які потрібно було паспортизувати за категоріями (історія, археологія, мистецтво). Окремий розділ Інструкції присвячувався опису паспорта об'єкта, який складався з семи основних частин: назва пам'ятки, місцезнаходження, опис, бібліографічні відомості, інформація про стан збереження, заходи охорони, а також схематичні плани території, яку займає пам'ятка, разом із вказівками щодо охоронних зон. До кожного розділу додавалися пояснення щодо порядку заповнення, складання дефектного акта або залучення фахівців, здатних визначити технічний стан об'єкта й оцінити орієнтовну вартість ремонтних, консерваційних та інших робіт¹⁷.

Як наслідок, ухвалені в рамках цих організацій конвенції щодо захисту й охорони культурних цінностей (зокрема, Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р.) бралися до уваги в СРСР та Українській РСР і вплинули на вироблення норм спеціальних законів: Закону СРСР від 29 жовтня 1976 р. «Про охорону і використання пам'ятників історії та культури» і розробленого на його основі Закону Української РСР від 13 липня 1978 р. «Про охорону і використання пам'яток історії та культури»¹⁸.

Як зазначає Т.В.Мазур, незважаючи на те, що Закон УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» розроблявся на основі союзного, у ньому знайшли місце українські особливості, зокрема і щодо застосування термінології. Як уже зазначалося, за результатами тривалих дискусій українських пам'яткоохоронців усталений до того радянський термін «пам'ятник» було замінено терміном «пам'ятка», що отримало відображення і в назві Закону. За видами пам'ятки поділялися на: пам'ятки історії, пам'ятки археології, пам'ятки містобудування і архітектури, пам'ятки мистецтва, документальні пам'ятки. Так само залишався поділ пам'яток за категоріями: загальносоюзного, республіканського та місцевого значення¹⁹.

ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК У 1960-ТІ – 1970-ТІ РОКИ

Масштабні археологічні дослідження на території області у повоєнний період розпочалися у 1957 р. з розгортанням діяльності Скіфської степової експедиції історичного факультету Московського державного університету (далі – МДУ).

¹⁶ Ibid. С. 26.

¹⁷ Мазур Т.В. Охорона культурної спадщини в Україні... С. 184.

¹⁸ Ibid. С. 187-188.

¹⁹ Ibid. С. 188.

Експедиція проводила археологічну розвідку у нижній течії р. Південний Буг від Вознесенська до Миколаєва. Під час неї біля сіл Андріївка, Тернувате, Трихати, Петрово-Солониха та Сливине було зафіксоване декілька поселень сабатинівської, скіфської та черняхівської культур²⁰.

Інститут археології Академії наук УРСР (ІА АН УРСР) з 1960-х років для проведення обстежень і досліджень об'єктів археології на території Миколаївської області організовує проведення експедицій – Південнобузької та Інгульської²¹.

Власні розвідувальні експедиції проводили члени Миколаївського відділення Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОПІК), Одеського археологічного товариства, Миколаївського краєзнавчого музею (МКМ). Обстеження та виявлення нових археологічних об'єктів здійснювалися місцевими краєзнавцями, які, у свою чергу, надавали інформацію вищезгаданим державним науковим установам і професійним археологам.

Потрібно зазначити, що райони Миколаївщини визначаються унікальністю у контексті періодизації наявних на їх територіях археологічних об'єктів. Втім, у рамках досліджень і розвідок протягом 1960-70 рр. переважну більшість виявлених об'єктів склали саме поселення.

Масштабна робота з досліджень об'єктів археології набула нової якості у 1970-х роках. Окрім діяльності Ольвійської експедиції, археологічні розвідки в області проводили співробітники Нижньобузької експедиції АН СРСР, Державного Ермітажу, члени Інгульської та Південнобузької експедиції ІА АН УРСР, співробітники Одеського археологічного, Миколаївського краєзнавчого та Херсонського історичного музеїв. Було відкрито багато поселень різних культур від доби бронзи до періоду античності. Особливим доробком відзначився В.В. Рубан, який у період 1974-1978 рр.²² відкрив вздовж правого берега лиману та на схилах прилеглих балок багато поселень та окремих садиб переважно античного часу. У 1970-ті роки фіксацією курганів на землях регіону провели співробітники Ольвійської експедиції (В.М. Отрешко, С.О. Липановський)²³.

Серед археологічних досліджень поселень доби пізньої бронзи слід відзначити розкопки проведені експедицією МКМ під керівництвом В.І. Нікітіна наприкінці 1960-х – початку 1970-х рр. біля сіл Суха Балка й Авдотіївка. Значно більші за об'ємом розкопки провела Південнобузька експедиція ІА АН УРСР біля села Степове у 1976-1978 рр. під керівництвом Г.Т. Ковпаненко. Трохи раніше було проведене шурфування на інших пам'ятках цього періоду у Степовій балці, розкопки яких проводила І.М. Шарафутдінова²⁴.

Серед поселень античного часу, найбільш значні розкопки проводилися на пам'ятці архаїчного часу Стара Богданівка II. Роботи проводили у 1976-1979 рр.

²⁰ Елагина Н.Г. Отчет Скифской степной экспедиции истфака МГУ за 1957 г. *Науковий архів Інституту археології НАН України*. Ф. 64 «Ф.е.». Спр. 1957/34 (№ 2269-2270).

²¹ Гребенников В.Б. 50 років Миколаївській експедиції. *Емінак*. 2016. № 3 (15), Т. 4. С. 5.

²² Рубан В.В. Отчет об археологической разведке территории Николаевского и Очаковского районов Николаевской области в 1978 г. *Науковий архів Інституту археології НАН України*. Ф. 64 «Ф.е.». Спр. 1978/24а (№ 8764).

²³ Бураков А.В., Отрешко В.М., Буйских С.Б. Отчет Периферийного отряда Ольвийской экспедиции ИА АН УССР о разведках и раскопках в 1974 г. *Науковий архів Інституту археології НАН України*. Ф. 64 «Ф.е.». Спр. 1974/26 (№ 6961).

²⁴ Шапошникова О.Г. и др. Отчет о работе Ингульской экспедиции за 1977 г. *Науковий архів Інституту археології НАН України*. Ф. 64 «Ф.е.». Спр. 1977/15 (№ 8624-8625).

загін Нижньобузької експедиції Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР (ЛВІА АН СРСР) і безпосередньо Нижньобузька експедиція ЛВІА під загальним керівництвом К.К. Марченко²⁵.

Особливе місце у цьому переліку займає римський військовий табір відкритий В.В. Рубаном недалеко від смт. Мала Корениха у 1974 р., який був досліджений у 1975 р. периферійним загonom Ольвійської експедиції під керівництвом С.Б. Буйських. У ході розкопок з'ясувалося, що табір мав прямокутну форму та був оперезаний валом і ровом. На валу стояли шанцеві стіни, а по кутам і біля брами знаходилися вежі²⁶.

Дослідження могильників провадилися нерівномірно. Так, у 1978-1979 рр. проводилися охоронні розкопки на могильнику черняхівської культури Чубівка у с. Новогригоріївка. Співробітники Інгульської експедиції під керівництвом Ю.С. Гребенникова розкопали там 5 поховань²⁷.

У 1969-1975 рр. проводилася масштабна робота з дослідження курганів Південнобузькою (Очаківською) експедицією у зв'язку з будівництвом Очаківської зрошувальної системи. За цей період археологами було досліджено 55 курганів біля сіл Ковалівка, Новоюрівка, Корчине та Степове. Розкрито 470 поховань різних культур від доби енеоліту до кочовиків середньовіччя. Пізніше, у 1976-1977 рр. в районі сіл Нечаяне, Мефодіївка та Іванівка Інгульською експедицією було досліджено 10 курганів доби бронзи та скіфського часу²⁸.

З 1971 р. велика увага почала приділятися підводним дослідженням, які були проведені на дні лиману на території Нижнього міста Ольвії. Там були знайдені гавань, продовження північних і південних мурів та залишки інших споруд. Також була зроблена спроба проекту з осушення підводної частини міста. Тривали й дослідження некрополя, де було відкрито велику кількість поховань від архаїки до римського часу. Результати цих робіт і донині є основою вивчення древнього поліса у зазначеному напрямку²⁹.

У другій половині 1970-х років, знову ж таки, у зв'язку з будівництвом Очаківської зрошувальної системи розпочалося широкомасштабні дослідження курганів, що підпадали під знесення. Тоді Інгульською експедицією ІА АН УРСР під керівництвом О.Г. Шапошнікової були розкопані 25 курганів біля с. Кам'янка, 2 кургани біля с. Матросівка і 6 курганів біля с. Благодатне. Знайдено велику кількість поховань різних культур від 3-го тисячоліття до н.е. до 13 ст. н.е., які супроводжувалися різним поховальним інвентарем³⁰.

У зв'язку з будівництвом зрошувальних систем у Баштанському районі з 1969 р. Інгульською експедицією були розпочаті широкомасштабні розкопки

²⁵ Марченко К.К., Рубан В.В. Исследования поселений на берегах Бугского лимана. *Археологические открытия 1974 года*. Москва, 1975. С. 26-45.

²⁶ Буйских С.Б. Фортификации Ольвийского государства (первые века нашей эры). Киев: Наукова думка, 1991. 158 с.

²⁷ Гребенников Ю.С., Гребенников В.Б., Магомедов Б.В. Черняховские могильники западного побережья Бугского лимана. *Памятники римского и средневекового времени в Северном Причерноморье. Сборник научных трудов*. Киев: Наукова думка, 1982. С. 135-155.

²⁸ Гребенников В.Б. Курганы Миколаївщини... С. 19, 21.

²⁹ Смирнов О. Підводні дослідження Ольвії на початку ХХІ ст. *Емінак*. 2007. № 1. С. 43-45; Крыжицкий С.Д. Основные итоги изучения затопленной части Нижнего города Ольвии. *Античная культура Северного Причерноморья: сборник научных трудов*. Киев: Наук. думка, 1984. С. 36-65.

³⁰ Шапошникова О.Г. и др. Отчет о работе Ингульской экспедиции за 1977 г....

курганів, що потрапляли у зони зрошення. Того року було розкопано 7 курганів біля сіл Старогорожене та Соколівка. Біля Старогорожене у могилах знайдені цікаві поховання ямної, катакомбної та середньовічної культур. Поховання кемі-обінської культури знаходилися у кам'яних ящиках.

У 1970-1972 рр. проведені дослідження 21 кургану біля сіл Отрадне та Булгакове. У ці ж роки проводилися розкопки 4 курганів біля с. Привільне. У 1972-1973 рр. було досліджено 34 кургани біля сіл Піски, Костянтинівка та Христофорівка. Трохи пізніше, у 1975-1976 рр., розкопано 2 кургани біля с. Костичі, а в 1979 р. – курган біля с. Виноградівка. В останньому кургані було знайдено поховання ямної культури з кам'яною булавою, яка свідчило про те, що похований був вождем. Наступного року було розкопано 5 курганів біля с. Новоолександрівка та станції Лоцкине³¹.

У 1972-1973 рр. співробітники МКМ В.М. Фоменко, І.О. Соболевська та Ю.С. Гребенников розкопали два кургани доби бронзи біля с. Лукашівка. Через 3 роки Інгульська експедиція ІА АН провела дослідження 5 курганів біля с. Кам'яна Балка. Знайдено декілька десятків поховань доби бронзи та раннього заліза, в яких знаходився різноманітний поховальний інвентар, а в 1978 р. ця експедиція розкопала курган біля с. Станіславчик³².

У зв'язку з великим будівництвом Явкинської зрошувальної системи, у зону якої потрапило багато пам'яток археології, з 1974 р. тут теж почала роботу Інгульська експедиція ІА АН УРСР. Відразу було розкопано курган доби бронзи біля смт. Березнегувате та проведена розвідка території, яка підпадала під зрошення. На відкритих поселеннях пізньої доби були закладені невеличкі розкопи. Виявлено залишки кам'яного будівництва, знайдено багато керамічних виробів, знарядь з каменю та бронзи³³.

Велику роботу по виявленню нових археологічних пам'яток у Жовтневому районі провів науковий співробітник Інгульської експедиції ІА АН УРСР В.М. Ключинцев. При обстеженні берега лиману та прилеглих балок від Миколаєва до с. Лупареве він виявив значне число поселень і стоянок не тільки античного часу, але й періоду середньої та пізньої бронзи³⁴.

В 1974-1976 рр., у зв'язку з початком будівництва зрошувальних систем, на землях Софіївського району Інгульською експедицією проведені розкопки багатьох курганів, що потрапляли в зону зрошування. Так, було досліджено 9 насипів біля с. Антонівка, курган біля с. Новошмідтівка, 6 курганів біля с. Касперівка (нині передмістя Нової Одеси) і 25 курганів безпосередньо в околицях міста. В них виявлено багато десятків поховань, що відносилися до давньоямної, катакомбної, кемі-обінської, зрубної археологічних культур,

³¹ Гребенников В.Б. Памятники археологии Баштанского района. Тези Першої обласної наукової краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». Миколаїв, 28-29 листопада 1995 р. Миколаїв, 1995. С. 62-64; Гребенников В.Б., Яценко С.М. Пам'ятки археології Баштанського району (каталог-довідник). Миколаїв: Ліон, 2015. С. 6.

³² Шапошникова О.Г., Нікітін В.І., Фоменко В.М. Нові пам'ятки доби міді-бронзи в Північно-Західному Причорномор'ї. Археологічні дослідження на Україні в 1969 р. Вип. 4. Київ: Наукова думка, 1972. С. 39-41.

³³ Шапошникова О.Г. и др. Отчет о работе Ингульской экспедиции за 1975 г. Науковий архів Інституту археології НАН України. Ф. 64 «Ф.е.». Спр. 1975/3 (№ 6240-6241).

³⁴ Гребенников В.Б., Яценко С.М. Пам'ятники археології Жовтневого району (каталог-довідник). Миколаїв: Ліон, 2012. С. 6.

скіфських і сарматських племен, а також до інших кочових народів, що мешкали у Північному Причорномор'ї до 14 ст. н.е. У похованнях виявлена велика кількість речей побутового та ритуального характеру. Це ліпні і гончарні посудини, кам'яні стели давньоямної культури, кістяні та бронзові інструменти, залізна зброя та золоті прикраси. Нашивні бляшки із золота у вигляді зайчиків знайдені у скіфському похованні в кургані біля Нової Одеси. Там же був розкопаний скіфський курганний могильник з 10 поховань, в яких лежали воїни зі своєю зброєю³⁵.

Стационарні розкопки велися на античних пам'ятках біля сіл Лимани та Лупареве. Так, у 1975, 1978, 1980-1981 рр. проводилися роботи Південнобузькою експедицією ЛВІА АН СРСР на поселенні Лупареве II. У 1975 р. Ольвійською експедицією ІА АН УРСР досліджувався Семенів Ріг. У 1975 р. розкопки на поселенні Лимани I проводив Периферійний загін Ольвійської експедиції АН СРСР. На поселенні Лимани V розкопки вела Інгuleцька експедиція³⁶.

У період з 1976 по 1977 роки ця експедиція розкопала 14 курганів біля с. Висунськ. Один із них мав конусоподібну форму зі зрізаною вершиною, на якій знаходився добре утрамбований майданчик для виконання різних ритуальних дій. У курганах знаходилися поховання ямної, кемі-обинської, інгульської катакомбної, зрубної, сабатинівської культур, культури багатопружкової кераміки, раннього залізного віку і, зокрема, скіфської культури. Також знайдені кам'яні ящики з розписом, кілька антропоморфних стел, одна з них із зображеннями. Особливо цікавий у цьому плані курган «Нагартана», у насипі якого знайдено 8 кам'яних ящиків з різноманітним поховальним інвентарем. У 1978 р. ця експедиція розкопала курган доби бронзи біля с. Червонопілля³⁷.

В цей період також проводилися наукові дослідження курганів у Братському районі, які були розпочаті у 1972 р. На північно-східній околиці смт. Братське співробітниками МКМ (В.І. Нікітін, Ю.С. Гребенников, О.М. Балушкін) був розкопаний курган доби бронзи. Перед початком будівництва зрошувальної системи силами Інгuleцької експедиції ІА АН УРСР у 1975 р. була розкопана група курганів з 5 насипів, яка знаходилася в районі сіл Петропавлівка та Українець. Кургани містили поховання доби енеоліту та бронзи, більшість з яких складали поховання давньоямної та катакомбної культур³⁸.

Південнобузька експедиція ІА АН УРСР під керівництвом Г.Т. Ковпаненко діяла на території Веселинівського району. У 1976 р. співробітники експедиції розкопали 4 кургани біля с. Покровка. Було знайдено кілька поховань доби бронзи. У 1975-1976 рр. ця експедиція провела дослідження городища Городок II і здійснила розкопки могильника черняхівської культури, який ймовірно належав до городища. Безпосередньо роботи проводив Б.В. Магомедов, зокрема він встановив, що нижній шар городища належить до черняхівської культури. Ним з'ясовано, що біля черняхівського могильника знаходиться і татарське

³⁵ Гребенников В.Б., Яценко С.М. Пам'ятки археології Новоодеського району (каталог-довідник). Миколаїв: Іліон, 2012. С. 6-7.

³⁶ Гребенников В.Б., Яценко С.М. Пам'ятники археології Жовтневого району... С. 7.

³⁷ Гребенников В.Б., Яценко С.М. Пам'ятки археології Березнегуставського району (каталог-довідник). Миколаїв: Іліон, 2017. С. 7. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000023466>

³⁸ Гребенников В.Б., Яценко С.М. Пам'ятки археології Братського району (каталог-довідник). Миколаїв: Іліон, 2016. С. 5-6.

середньовічне кладовище, яке належало до верхнього середньовічного шару городища³⁹.

У 1969 р. по річці Південний Буг провів чергову розвідку Нижньокостянтинівський загін експедиції ІА АН УРСР під керівництвом В.Г.Збеновича, внаслідок якої відкриті й обстежені поселення доби бронзи, черняхівської культури та ранніх слов'ян біля сіл Куйбишевка та Іванівка. Інший відомий в археологічних колах пам'ятник на території району – Анетівка II. З 1976 р. розкопки цієї стоянки проводив палеолітичний загін Причорноморської експедиції ІА АН УРСР. Була виявлена велика кількість кременевих і кістяних знарядь, а також стародавні вогнища. Зокрема, цим загоном у районі сіл Анетівка та Щуцьке відкрито ще 24 стоянки та місцезнаходження пізньопалеолітичної та мезолітичної доби⁴⁰.

Не дивлячись на поступово зростаючу інтенсивність досліджень археологічних об'єктів, дослідити усі пам'ятки не було ні фізичної, ні матеріальної можливості. У зв'язку з чим, постала необхідність першочергового захисту об'єктів, які планувалися до дослідження у майбутньому.

ОБЛІК АРХЕОЛОГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ

Одним з важливих результатів пам'яткоохоронної діяльності експедицій з розвідки, інвентаризації та опису об'єктів у 1970-х рр. стала підготовка та видання рішень виконавчого комітету Миколаївської обласної ради народних депутатів № 357 від 2 липня 1971 р. та № 370 від 20 липня 1978 р.⁴¹

На підставі узагальнених матеріалів було систематизовано археологічні пам'ятки за кількістю та територіальною ознакою. Так, у 1971 р. на державний облік було взято 49 пам'яток археології, з них 4 – загальносоюзного, 5 – республіканського, 40 – місцевого значення. Відповідно до розміщення по районах, актуальним до тогочасного адміністративного поділу області, було наступне: Арбузинський район – 1; Баштанський – 2; Березанський – 4; Березнегуватський – 3; Братський – 2; Веселинівський – 2; Вознесенський – 5; Доманівський – 3; Жовтневий – 2; Кривоозерський – 2; Миколаївський – 9; Новобузький – 1; Новоодеський – 3; Снігурівський – 3⁴².

Окремо варто зупинитися на пам'ятках археології, які пропонувалися до обліку за категоріями всесоюзного та республіканського значення. Так, до першої категорії було віднесено давньогрецьке поселення на острові Березань (Березанський район), городище Дідова Хата (Миколаївський район), античне городище Козирка та давньогрецьке місто-держава Ольвія (Очаківський район). У той же час, давньогрецьке городище Сіверсів Маяк (м. Миколаїв), Ґрунтовий

³⁹ Гребенников В.Б., Яценко С.М. Пам'ятки археології Веселинівського району (каталог-довідник). Миколаїв: Іліон, 2015. С. 6.

⁴⁰ Гребенников В.Б., Яценко С.М. Пам'ятки археології Доманівського району (каталог-довідник). Миколаїв: Іліон, 2019. С. 10.

⁴¹ Рішення виконкому Миколаївської обласної ради народних депутатів від 2 липня 1971 року № 357 «Про взяття під державну охорону пам'ятників археології, історії і мистецтва та віднесення окремих з них до загальносоюзного, республіканського і місцевого значення». ДАМО. Ф. Р-992. Оп. 12. Спр. 881. Арк. 2-56; Решение исполнительного комитета Николаевского областного совета народных депутатов от 20 июля 1978 года № 370 «О государственной охране памятников истории и культуры». ДАМО. Ф. Р-992. Оп. 12. Спр. 2381. Арк. 12-82.

⁴² ДАМО. Ф. Р-992. Оп. 12. Спр. 881. Арк. 6, 8, 10-13.

могильник у с. Попільне (Березанський район), поселення епохи бронзи в с. Авдотіївка, курганний могильник Дідова Хата (Миколаївський район), та пізньотрипільське поселення у с. Кінецьпіль (Первомайський район) були запропоновані як пам'ятки республіканського значення⁴³.

Разом з тим, відповідно до рішення 1978 р., перелік пам'яток археології Миколаївської області поповнився на 101 об'єкт, на цей раз – винятково зі статусом пам'яток місцевого значення. Так, ці об'єкти розташовувалися в наступних районах області: Березанський – 4, Березнегуватський – 2, Братський – 1, Веселинівський – 3, Вознесенський – 2, Єланецький – 2, Жовтневий – 16, Казанківський – 2, Миколаївський – 15, Новоодеський – 4, Очаківський – 24, Первомайський – 2, Снігурівський – 11, місто Миколаїв – 13⁴⁴.

Введення до наукового обігу наявної статистики дозволило систематизувати пам'ятки за видовою ознакою. Так, переважна кількість пам'яток це поселення, які розташовувались наступним чином: Арбузинський район – 1, Баштанський – 2, Березанський – 9, Березнегуватський – 3, Веселинівський – 3, Вознесенський – 6, Єланецький – 2, Доманівський – 2, Жовтневий – 18, Казанківський – 2, Кривоозерський – 2, Миколаївський – 25, Новобузький – 1, Новоодеський – 7, Очаківський – 22, Первомайський – 1, Снігурівський – 11, місто Миколаїв – 8. Пам'ятки, які упорядниками рішень визначені як городища, представлені у Миколаївському (2) й Очаківському (3) районах і місті Миколаєві (2). Стоянки кам'яної доби розташовувались у Вознесенському, Доманівському та Баштанському районах (усі – по 1), курганні могильники – у Миколаївському та Веселинівському районах (усі – по 1), а ґрунтові – у Березанському та Миколаївському районах (по 1).

Зазначені в рішенні хронологічні рамки існування об'єктів археології охоплювали великий період часу, починаючи зі стоянок часів кам'яної доби і закінчуючи пам'ятками епохи античності та середньовіччя. Однак, необхідно зазначити, що встановлення більш визначеного датування пов'язане з необхідністю безпосереднього втручання в структуру об'єкта та проведення повноцінного археологічного дослідження. Подібне втручання призведе до втрати об'єктом предмета охорони, тобто його характерної властивості, яка становить його історико-культурну цінність, таким чином знімаючи питання про застосування до нього норм пам'яткоохоронного законодавства.

Найбільшою кількістю об'єктів представлені пам'ятки епохи бронзи, які розташовані на території Арбузинського, Березанського, Березнегуватського, Веселинівського, Єланецького, Жовтневого, Казанковського, Миколаївського, Новобузького, Очаківського, Первомайського, Снігурівського районів та м. Миколаїв. Переважаюча більшість датована періодом пізньої бронзи – друга половина 2 тис. до н.е. Пам'ятки доби античності (друга половина 1 тис. до н.е. – початок 1 тис. н.е.), розташовані переважно на території Очаківського та Миколаївського районів. Також об'єкти зазначеного періоду знаходяться й у територіальних межах міста Миколаєва.

Об'єкти, які датовані періодом 3-4 ст. н.е., знаходяться на території Баштанського, Березанського, Березнегуватського, Веселинівського, Врадіївського, Новобузького та Первомайського районів.

⁴³ Ibid. Арк. 6, 8.

⁴⁴ ДАМО. Ф. Р-992. Оп. 12. Спр. 2381. Арк. 16, 18, 20, 22, 26, 37-39, 43, 47-48, 53, 55-57, 59, 64-65, 67, 71-72.

Найменша кількість виявлених у період 1980-1987 рр. пам'яток, які були взяті на державний облік (відповідно до рішення), датуються періодом кам'яної доби і знаходяться на території Доманівського, Вознесенського та Баштанського районів.

Під час проведення роботи з перегляду переліків пам'яток Миколаївської області та вивчення вищезазначених рішень про взяття об'єктів на державний облік, було відзначено проблемний аспект стосовно рішення № 357 виконкому Миколаївської обласної ради депутатів від 2 липня 1971 р. Зазначеним рішенням визначено, що розглянувши списки пам'ятників археології, історії та мистецтва, розташованих на території області, що мають велику історичну, художню та наукову цінність, а також пропозиції обласного управління культури й обласної організації Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури, виконком Миколаївської обласної Ради депутатів трудящих вирішив просити Раду Міністрів Української РСР взяти на облік, як пам'ятники загальносоюзного, республіканського та місцевого значення, пам'ятники археології, історії і мистецтва, які розташовані на території області, згідно з додатками⁴⁵.

Таким чином, у рішенні відсутня імперативна норма щодо надання запропонованим об'єктам правового статусу пам'яток. Слід зазначити, що певна кількість об'єктів, які пропонувались у додатках до рішення № 357 виконкому Миколаївської обласної Ради депутатів трудящих від 02.07.1971 взяті на державний облік за категоріями національного та місцевого значення у 1978, 1980-х і 2000-х роках⁴⁶. Відповідно до пункту 4 Прикінцевих положень Закону України «Про охорону культурної спадщини», об'єкти, включені до списків (переліків) пам'яток історії та культури відповідно до Закону УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури», визнаються пам'ятками відповідно до цього Закону⁴⁷. Закон Української РСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» введений в дію з листопада 1978 р. відповідно до Постанови Верховної Ради Української РСР «Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» від 13 липня 1978 р.⁴⁸ Враховуючи зазначене, об'єкти, які були взяті на державний облік до 1978 р. потенційно не можуть бути визнаними, як пам'ятки, відповідно як до попереднього, так і до актуального законодавства.

Однак, доцільним було б зазначити, що на сьогоднішній день частина об'єктів, взятих на облік відповідно до рішення № 357 виконкому Миколаївської обласної Ради депутатів трудящих від 2 липня 1971 р., мають відповідний охоронний

⁴⁵ ДАМО. Ф. Р-992. Оп. 12. Спр. 881. Арк. 2.

⁴⁶ Решение исполнительного комитета Николаевского областного совета народных депутатов от 9 августа 1988 года № 216 «О государственной охране памятников истории и культуры». ДАМО. Ф. Р-992. Оп. 12. Спр. 4552. Арк. 38-133; Решение исполнительного комитета Николаевского областного совета народных депутатов от 23 июля 1985 года № 334 «О государственной охране памятников истории и культуры». ДАМО. Ф. Р-992. Оп. 12. Спр. 4043. Арк. 75-92; Постанова Кабінету міністрів України від 3 вересня 2009 р., № 928 «Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України». Верховна рада України. Законодавство України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-2009-%D0%BF#Text>

⁴⁷ Закон України «Про охорону культурної спадщини». Верховна рада України. Законодавство України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

⁴⁸ Постанова Верховної Ради Української РСР «Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури». Верховна рада України. Законодавство України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3601-09#Text>

статус. Так, у прикінцевих положеннях Закону України «Про охорону культурної спадщини» визначено, що об'єкти, включені до списків (переліків) пам'яток історії та культури відповідно до Закону Української РСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури», визнаються пам'ятками відповідно до цього Закону (в першій редакції Закону від 8 червня 2000 року). До того ж, пам'ятки, які відповідно до вищезазначеного рішення пропонувалися за категорією всесоюзного та республіканського значення, були занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 928 як пам'ятки археології національного значення⁴⁹.

ВИСНОВКИ

Автори з'ясували, що серед центральних органів виконавчої влади УРСР повноваження з розробки відповідного профільного законодавства, реалізації політики з охорони пам'яток історії та культури та координації пам'яткоохоронної діяльності були покладені на створене у 1953 р. Міністерство культури УРСР. У рамках цих структурних перетворень змінилася також роль наукових установ, які почали залучатися до розробки профільних проєктів нормативно-правових актів з охорони культурної спадщини. Кінцевим результатом такої еволюції стало видання Закону Української РСР від 13 липня 1978 р. «Про охорону і використання пам'яток історії та культури», який, хоч і базувався на фундаменті загальносоюзного нормативного акту, містив республіканські особливості, у тому числі щодо визначення ключових термінів і понять.

Можна стверджувати, що новації, які відбувались у радянському пам'яткоохоронному законодавстві у повоєнний період, призвели до правового забезпечення збереженості пам'яток археології. У свою чергу, активні археологічні роботи на території Миколаївської області у 1960-ті – 1970-ті роки разом з дослідженнями історичної минувшини регіону дали поштовх до формування базового переліку виявлених, але недосліджених об'єктів культурної спадщини. Облік і систематизація археологічних пам'яток у 1970-х роках відіграли ключову роль у розвитку пам'яткоохоронної політики у Миколаївській області. Попри наявні проблеми, такі як обмежене фінансування, відсутність єдиних методичних стандартів та розбіжності у правовому регулюванні, археологічні дослідження того періоду заклали основу для подальшого вдосконалення пам'яткоохоронних заходів.

У 1971 і 1978 рр. місцевою владою було закладено перші цеглини до фундаменту юридичного визнання та закріплення охоронного статусу за археологічними об'єктами. Вищезазначені рішення Миколаївської обласної ради поклали початок активній роботі з обліку та забезпечення збереження пам'яток, визначивши основні форми та напрями роботи. Рішення виконкому Миколаївської обласної ради № 357 (1971) сприяло формуванню регіонального переліку пам'яток та стимулювало подальші розвідки й експедиції. Разом з тим, існує певна юридична невизначеність стосовно легітимності рішення Миколаївської обласної ради народних депутатів № 357 від 2 липня 1971 р., що ставить під питання статус взятих цим рішенням об'єктів під охорону.

⁴⁹ Постанова Кабінету міністрів України від 3 вересня 2009 р., № 928...

Сучасна пам'яткоохоронна діяльність базується на принципах закладених у досліджувані роки, зокрема на комплексному вивченні та документуванні археологічних об'єктів. Використання цифрових технологій і міжнародних стандартів у сучасних методах обліку значною мірою усуває ті недоліки, які були притаманні радянському підходу. Проте залишаються відкритими питання щодо забезпечення довгострокової охорони та фінансування археологічних пам'яток, що потребує подальших досліджень і вдосконалення нормативно-правової бази. Таким чином, дослідження обліку археологічних пам'яток у 1970-х роках є важливим не лише для розуміння історичних процесів, а й для визначення подальших перспектив охорони культурної спадщини в регіоні.

REFERENCES

- Akulenko, V.I.** (1991). *Protection of cultural monuments in Ukraine (1917-1990)*. Kiev: Vyshcha Shkola [in Russian].
- Buyskikh, S.B.** (1991). *Fortifications of the Olbian state (first centuries AD)*. Kyiv: Naukova Dumka [in Russian].
- Burakov, A.V., Otreshko, V.M. & Buyskikh, S.B.** (1974). Report of the Peripheral detachment of the Olbian expedition of the Institute of Academy of Sciences of the Ukrainian SSR on exploration and excavations in 1974. *The Scientific Archive of the Institute of Archaeology, NAS of Ukraine*. Fund 64 'Ф.е.', File 1974/26 (No. 6961) [in Russian].
- Elagina, N.G.** (1957). Report of the Scythian Steppe Expedition of the History Department of Moscow State University for 1957. *The Scientific Archive of the Institute of Archaeology, NAS of Ukraine*. Fund 64 'Ф.е.', File 1957/34 (No. 2269-2270) [in Russian].
- Grebennikov, V.B.** (1995). Archaeological monuments of Bashtanka district. **Abstracts of Papers: The First Regional Scientific Conference on Local History 'History. Ethnography. Culture. New Research'** (Mykolaiv, November 28-29, 1995). Mykolaiv, 62-64 [in Russian].
- Grebennikov, V.B.** (2011). *Research of archaeological monuments of Nikolaev region*. Nikolaev: Ilion [in Russian].
- Grebennikov, Yu.S., Grebennikov, V.B. & Magomedov, B.V.** (1982). Chernyakhov burial grounds of the western coast of the Bug estuary. In *Monuments of the Roman and medieval times in the Northern Black Sea region. Collection of scientific papers*. Kyiv: Naukova Dumka, 135-155 [in Russian].
- Grebennykov, V.B. & Yatsenko, S.M.** (2012). *Archaeological monuments of the Nova-Odesa district (catalogue-reference book)*. Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].
- Grebennykov, V.B. & Yatsenko, S.M.** (2012). *Archaeological monuments of the Zhovtneve district (catalogue-reference book)*. Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].
- Grebennykov, V.B.** (2014). *Mounds in Mykolaiv Region*. Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].
- Grebennykov, V.B. & Yatsenko, S.M.** (2015). *Archaeological monuments of the Bashtanka district (catalogue-reference book)*. Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].
- Grebennykov, V.B. & Yatsenko, S.M.** (2015). *Archaeological monuments of the Veselinivka district (catalogue-reference book)*. Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].
- Grebennykov, V.B. & Yatsenko, S.M.** (2016). *Archaeological monuments of the Bratske district (catalogue-reference)*. Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].
- Grebennykov, V.B.** (2016). 50 years of the Mykolaiv expedition. *Eminak*, 3 (15), Vol. 4, 5-14 [in Ukrainian].
- Grebennykov, V.B. & Yatsenko, S.M.** (2017). *Archaeological monuments of the Bereznehuvate district (catalogue-reference)*. Mykolaiv: Ilion. Retrieved from <https://irbis-nbuv.gov.ua/u/ib/item/ukr0000023466> [in Ukrainian].
- Grebennykov, V.B. & Yatsenko, S.M.** (2019). *Archaeological monuments of the Domanivka district (catalogue-reference)*. Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].
- Grebennykov, Yu.S. & Filatov, D.V.** (2010). Explorations in the territory of Novyi-Buh district of Mykolaiv region in 2008. *Archaeological research in Ukraine 2009*. Kyiv-Lutsk, 98-100 [in Ukrainian].
- Kryzhitskiy, S.D.** (1984). Main Results of the Study of the Flooded Part of the Lower City of Olbia. In *Ancient Culture of the Northern Black Sea Region: Collection of Scientific Papers*. Kyiv: Naukova Dumka, 36-65 [in Russian].

- Kurylo, T.V.** (2003). *Formation and development of legislation on the protection of cultural heritage in Ukraine: historical and legal research* (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Marchenko, K.K. & Ruban, V.V.** (1975). Research of settlements on the banks of the Bug estuary. In *Archaeological discoveries of 1974*. Moskva, 26-45 [in Russian].
- Mazur, T.V.** (2019). Improvement of legal protection of cultural heritage in the Ukrainian SSR (mid-1940s – early 1950s). *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 6, 21-28 [in Ukrainian].
- Mazur, T.V.** (2021). *Protection of cultural heritage in Ukraine: historical and theoretical and legal research* (Doctor's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Melnychuk, O.I.** (2006). *The status of the world cultural and natural heritage of humanity in international law* (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Ruban, V.V.** (1978). Report on archaeological exploration of the territory of Nikolaev and Ochakiv districts of Nikolaev region in 1978. *The Scientific Archive of the Institute of Archaeology, NAS of Ukraine*. Fund 64 'Ф.е.', File 1978/24a (No. 8764) [in Russian].
- Smyrnov, O.** (2007). Underwater research of Olbia at the beginning of the 21st century. *Eminak*, 1, 43-45 [in Ukrainian].
- Smyrnov, I.O.** (1999). *Nomadic population in the south-west of Ukraine (late 9th – first half of the 17th century)* (Candidate's thesis). Odesa [in Ukrainian].
- Fomenko, V.M., Tovkailo, M.T., Trebukh, O.O. & Dyachenko, M.A.** (2014). Research of the Mykolaiv expedition in the zone of reservoirs of the South Ukrainian energy complex. In *Archaeological research in Ukraine 2013*. Kyiv, 200-201 [in Ukrainian].
- Shaposhnikova, O.G., Nikitin, V.I. & Fomenko, V.M.** (1972). New monuments of the Copper-Bronze Age in the North-Western Black Sea Region. *Archaeological research in Ukraine in 1969*. Vol. 4. Kyiv: Naukova Dumka, 39-41 [in Ukrainian].
- Shaposhnikova, O.G. et al.** (1975). Report on the work of the Ingul expedition for 1975. *The Scientific Archive of the Institute of Archaeology, NAS of Ukraine*. Fund 64 'Ф.е.', File 1975/3 (No. 6240-6241) [in Russian].
- Shaposhnikova, O.G. et al.** (1977). Report on the work of the Ingul expedition for 1977. *The Scientific Archive of the Institute of Archaeology, NAS of Ukraine*. Fund 64 'Ф.е.', File 1977/15 (No. 8624-8625) [in Russian].